

OMGEVINGSFACTOREN DRAGEN BIJ AAN GENEZINGSPROCES

Healing environment

 TEKST **ELS VAN THIEL** FOTOGRAFIE **NOUT STEENKAMP/FMAX**

Bevallen met dolfijn geluiden, knalgele kozijnen en flowerpowerprint op de muren, het kan allemaal, zolang de patiënt het maar als aangenaam en rustgevend ervaart. De gedachte achter 'healing environment' is dat patiënten in een prettige en opbeurende omgeving beter en sneller genezen. Klopt dat? Alles wijst in die richting.

Tien jaar geleden moest ik een flinke operatie ondergaan. Tijdens de voorbereidingen klonk Beethovens *Für Elise*. Ik wist niet wat ik hoorde. Mijn lievelingsoom speelde dat altijd voor me, maar dat konden ze niet weten. Het rook er ook lekker naar iets bloemigs, niet overdreven, maar toch een onmiskenbare bloemengeur. Ik ruik het nu nog.

Healing environment avant la lettre? Naspeuringen tonen aan dat er geen beleid van het ziekenhuis achter zat. Het was een experiment van een paar enthousiaste artsen en verpleegkundigen die toen al het gedachtegoed van healing environment omarmden. Hielp het ook? Ja, alleen al de verbazing over die zachte krachten in zo'n hightechomgeving leidde de gedachten af

De verlosafdeling in Tergooiziekenhuizen locatie Hilversum.

ALLE PATIËNTEN KRIJGEN EEN PLEKJE BIJ HET RAAM

aan wat er komen ging en verdreef de zenuwen.

In een prettig gebouw voelen mensen zich beter en genezen ze sneller. Dat is, simpel gezegd, de filosofie achter healing environment. Een heel scala aan omgevingsfactoren kan bijdragen aan het genezingsproces: licht, kleur, geur, het uitzicht, kunst en materiaalgebruik. Die gedachte is niet nieuw. De vroegere sanatoria werden niet voor niets in mooie, bosrijke gebieden gebouwd. Maar pas de laatste decennia zijn ziekenhuizen bewuster op zoek gegaan naar een omgeving die het welbevinden van mensen kan bevorderen.

Fuchsiaroze muren

Niemand beschrijft de invloed van de omgeving poëtischer dan de filosoof Alain de Botton in *De architectuur van het geluk*: 'Door een lelijke kamer kunnen onze vage vermoedens dat het leven onvolmaakt is heel concreet worden, terwijl een zonovergoten vertrek met honingkleurige kalkstenen tegels juist de meest hoopvolle facetten van ons leven kan versterken'.

Zonovergoten vertrekken zijn er volop in het nieuwe Martini Ziekenhuis in Groningen. De patiënten die rond Kerstmis 2007 het oude Martini Ziekenhuis verruilen voor het nieuwe zullen hun ogen uitkijken. De muren zijn er fuchsiaroze en de kozijnen knalgeel. Het daglicht stroomt binnen door grote ramen die bijna tot aan de vloer reiken. Alle patiënten kunnen daarvan genieten, want allemaal krijgen ze een plekje bij het raam. Mensen met hartproblemen krijgen een speciale plaats aan de kant waar de zon opkomt. Het nieuwe ziekenhuis heeft een binnentuin zo groot als een voetbalveld. Die is ontwikkeld samen met landschapsarchitect Van Gessel en Natuurmonumenten. Heel fijn als je even op jezelf wilt zijn of een moeilijk gesprek moet voeren.

Jack Thiadens, voorzitter van de raad van bestuur van het Martini Ziekenhuis, is een gelukkig man nu zo veel aspecten van healing environment in de nieuwbouw ingevlochten zijn. Zelf is hij niet zo gecharmeerd van die term, te Jomandachtig, maar hij is wel een enthousiast voorvechter van "een ziekenhuisomgeving die patiënten helpt om snel weer in balans te komen."

Met de gedachte dat kleur een krachtig en relatief goedkoop middel kan zijn om een prettiger omgeving te creëren, riep het Martini Ziekenhuis voor zijn nieuwbouw de hulp in van kunstenaar Peter Struycken. Hij ontwierp ook het bijzondere kleurenpalet van het Groninger Museum. Voor het ziekenhuis selecteerde hij een palet van 46 kleuren.

Interieurarchitect Bart Vos koos er achttien uit. "Niet zomaar een vrolijk wandje blauw met geel, maar een compleet kleurenconcept", zegt Thiadens. "We hebben ook veel aandacht besteed aan goede oriëntatiemogelijkheden. Oudere mensen zijn vaak zenuwachtig en raken snel het overzicht kwijt. Wij bieden een omgeving met ▶

Evidence based design

In de jaren '80 van de 20e eeuw dook het thema healing environment op in Amerika, waar het intussen op een flinke traditie kan bogen. Veel Amerikaanse publicaties slaan een hooggestemde toon aan: 'Onderzoek heeft uitgewezen dat bloemen- en fruitgeuren de ademhaling verdiepen, de bloeddruk en het hartritme verlagen en de spieren ontspannen', en 'Kunst in het ziekenhuis vermindert angst, amuseert, bemoedigt, voedt op en verstrooit'.

Nederlandse publicaties leggen meer de nadruk op een prettige, gezonde en veilige omgeving voor patiënten en medewerkers. Het gaat dan bijvoorbeeld om frisse lucht, daglicht, kleurgebruik, zicht op planten of natuur en een overzichtelijke logistiek. Maar helpt het ook echt?

Het is niet eenvoudig om onder het softe begrip healing environment een wetenschappelijke fundering te leggen. In het ziekenhuis liggen mensen met verschillende achtergronden en verschillende aandoeningen. Bovendien worden veranderingen vaak gelijktijdig ingevoerd, waardoor het moeilijk bepalen is welke aanpassingen tot welk resultaat leiden. Het belevingsbeeld van patiënten moet worden aangevuld met de harde data van medicijngebruik, verblijfsduur en bijvoorbeeld kans op infecties. Evidence based design staat in Nederland nog in de kinderschoenen. Eén ding is zeker: ziekenhuizen zullen er in de toekomst niet onderuit kunnen om meer aandacht te schenken aan helende omgevingsfactoren. Want het maakt het verblijf veel aantrekkelijker voor patiënten.

► veel zon- en daglicht en een gebouw waarin je gemakkelijk kunt zien waar je bent. Dat helpt om de stress te verminderen en greep te houden op de situatie.”

Oogverblindende bloemenprints

Kunst, natuur, daglicht, interessante kleuren en duidelijke bewegwijzering. Denkt Thiadens dat je er sneller beter van wordt? “We hebben niet de pretentie dat we een omgeving creëren die mensen geneest. Maar wel een die prettig en rustgevend aandoet en die mensen houvast biedt als ze angstig en onzeker zijn.”

De vraag of het echt helpt, staat centraal in een onderzoek waarvoor het Bouwfonds subsidie heeft verstrekt. Fiona de Vos, gepromoveerd op healing environment in Amerikaanse kindziekenhuizen, gaat de situatie van patiënten in de huidige, wat gedateerde, setting van het oude Martini Ziekenhuis vergelijken met die in de nieuwe omgeving. Amerikaanse studies geven hoog op over de resultaten van healing environment. De patiënten zouden sneller opknappen, minder pijn en infecties hebben en veel tevredener zijn. De medewerkers zouden minder stress ervaren.

Claudia Zuiderwijk, voorzitter van de raad van bestuur van Tergooiziekenhuizen, kent die onderzoeken, maar houdt het zelf heel basaal: wat zou mijn moeder prettig vinden? En wat wil ik zelf als ik in het ziekenhuis lig? “Durf als grote organisatie dicht bij je patiënten en je medewerkers te blijven. Ga als professional terug naar de basis. Ik ben ervan overtuigd dat je dan intuïtief de juiste dingen doet. Zonder dat je dat nu meteen zwaar wetenschappelijk kunt onderbouwen. Waarom is bijvoorbeeld alles wit in een ziekenhuis? Dat zal in vroeger tijden wel met de hygiëne te maken heb-

ben gehad, maar nu zijn we honderd jaar verder.”

In Tergooiziekenhuizen locatie Hilversum dragen alleen artsen nog witte jassen. De verpleging gaat gekleed in beige, de paramedici in groen en de schoonmakers in blauw. Zo zien patiënten in één oogopslag wie wie is. De locatie Hilversum stamt deels uit 1962, andere stukken zijn van later datum. De verloskondeafdeling is een van de eerste waarin aspecten van healing environment zijn verwerkt. Dat ziet er bepaald spectaculair uit. Op de muren oogverblindende bloemenprints. Geen bescheiden vergeet-me-nietjes, maar gigantische rode en witte rozen, margrietten en orchideeën waar je niet omheen kunt. De gordijnen en het meubilair zijn in dezelfde kleurstelling, er is een relaxstoel voor vader en zelfs een koelkastje met een fles champagne. Alle medische apparatuur is aanwezig, maar onzichtbaar verstopt achter huiselijk bruine deurtjes. “De slang van de zuurstofaansluiting komt pas tevoorschijn als het nodig is”, zegt gynaecoloog Marion van Hoven, “zodat je niet als je binnenkomt al ziet wat er allemaal mis kan gaan.”

Onzekerheidsreductie

De verbouwing van Tergooiziekenhuizen begon met de afdeling plastische chirurgie. Daar heerst nu het ‘leestafelgevoel’, de aangename sfeer van een privékliniek. De verloskamers volgden. Gynaecoloog Van Hoven: “We hebben een sfeer gekozen die past bij het type patiënt. Wat vinden vrouwen tussen de 20 en 45 mooi? In ieder geval geen babyblauwe of suikerspinroze strikjes en kwikjes. Maar wel een ferme bloemenprint, flowerpower.”

Werkt het? Je moet het onder verschillende omstandigheden zien, volgens Van Hoven. “In hevige

Een van de kamers in het vernieuwde Groningse Martini Ziekenhuis.

OOK MEDEWERKERS Zouden MINDER STRESS ERVAREN

Het kleurenpalet komt ook terug in de gangen van het Martini Ziekenhuis.

barensnood interesseren margrietten je niet, maar een bevalling kan lang duren. De aanlooperperiode bij een inleiding kan wel twaalf uur in beslag nemen.”

In een prettige kamer voelen vrouwen zich meer ontspannen, is de gedachte. Het fotobehang zit op één muur, achter het hoofd van de vrouw. Wat patiënten die ook tijdens de bevalling naar de bloemen willen kijken dan weer jammer vinden. “Je moet er rekening mee houden dat er ook vervelende dingen kunnen gebeuren, dus al te uitbundig moet het ook weer niet zijn. Een inleiding bij een vruchtdood duurt vaak lang. Een kind baren dat niet meer leeft, roept veel angst op. We doen er alles aan om dan een sfeer te creëren die verzacht, met indirect licht en eventueel muziek. Uit evaluaties achteraf blijkt dat mensen ook in deze nare omstandigheden heel tevreden zijn over de zorg. Vaak vermelden ze nog extra hoe het hielp dat de kamer zo prettig en rustig was.”

Vrouwen nemen hun eigen muziek mee naar de verloskamer. Dolfijn geluiden of Bach, het maakt Van Hoven niets uit. “Mensen die zich prettig en rustig voelen, zijn gemakkelijker te behandelen dan angstige patiënten die automatisch afweerreacties vertonen.”

Zuiderwijk houdt niet van overkoepelende concepten, van rigide huisstijlen, waar sommige bestuurders en interieurarchitecten bij zweren. “Met *one size fits all*, met kaders en regels vermorzel je de intimiteit. Durf de diversiteit aan.”

Is dat niet veel duurder? “Creatief met kurk, zeggen wij altijd. Inventief omgaan met de schaarse ziekenhuisbudgetten.”

Op de mammapoli in Tergooiziekenhuizen is de waterscheiding tussen oud en nieuw heel goed te zien. Een verschil van dag en nacht. De mammapoli ademt een geruststellend huiskamergevoel. Alles behalve kneuterig, maar mooi, zij het wat

Cucina Catharina

Red snapper met parmaham en gembersaus. Oud-Hollands palingtaartje. Twee voorbeelden uit *Cucina Catharina*, het kookboek dat meesterkok Frans Gerrits van het Catharina-ziekenhuis in Eindhoven met zijn team heeft uitgebracht. De watertandende fotografie is van radioloog Xander Tielbeek, die zijn MRI

tijdelijk verruilde voor zijn Nikon. Radioloog Phlip Jurgens leidde de productie in goede banen. Het boek bevat vijftig recepten en overvloedige loftuigen voor kok Gerrits.

Krijgen patiënten ook gevulde courgettebloem met snoekbaars en hollandaisesaus op hun bord? “We zijn een nieuwe menukaart aan het ontwikkelen, waarop een aantal gerechten uit *Cucina Catharina* staat”, zegt manager voedingsdienst Geru Timmers. “Niet de courgettebloem, want die leent zich niet voor bereiding voor grote groepen, wel het palingtaartje. De traditionele ‘gast’, zo noemen wij de patiënt, verdwijnt. De mensen die nu komen zijn gewend in restaurants te eten, ze maken verreizen, zijn multicultureler en wereldwijzer.”

Het Catharina-ziekenhuis bedient de nieuwe gasten door een keuze te bieden uit luxere voedingsmiddelen, eventueel met een wijntje erbij en een krant naar keuze. Naast goede medische verzorging ziet het ziekenhuis voeding als een *unique selling point*. “Wij zeggen weleens met een knipoog: wie maakt de patiënt beter, de dokter of de kok?”

Het kookboek is momenteel helaas uitverkocht.

terughoudender dan op de verloskamers. Ook hier grote bloemen, dit keer in rood, oranje en geel. Hier brengen vrouwen met verdenking van borstkanker één buitengewoon onzekere dag door waarop het diagnostisch onderzoek gedaan wordt. De uitslag komt aan het einde van die dag. Ook dat is onzekerheidsreductie, zegt Van Hoven. “Healing environment is altijd een combinatie van planning, inrichting, bejegening en natuurlijk voeding.” ■